

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ В УНІВЕРСИТЕТІ

У статті підкреслюється роль науково-дослідної діяльності студентів як фактора модернізації сучасної освіти і визначається її позитивний вплив на весь навчальний процес, висвітлено відповідний педагогічний досвід. На основі аналізу науково-педагогічної, методичної літератури та існуючого педагогічного досвіду організації науково-дослідної роботи студентів в університетах України визначені сутність та зміст поняття «готовність студентів до науково-дослідної роботи», систематизовано її компоненти та умови формування, розглянуто явище педагогічної майстерності викладача вищої школи, його особливості та структуру.

Ключові слова: науково-дослідницька діяльність студентів, дослідницькі уміння, готовність до науково-дослідної роботи, педагогічна майстерність викладача, методична майстерність викладача, компоненти педагогічної майстерності, передовий педагогічний досвід.

Постановка проблеми. Для виконання вимог, які висуває держава до професійної підготовки майбутнього фахівця, університетам необхідно підготувати викладача-методиста, дослідника, новатора, майстра своєї справи. У проекті Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року передбачена інтеграція вищої освіти і науки, яка має досягатися шляхом підвищення частки та якості дослідницької та інноваційної діяльності в закладах вищої освіти, а також підвищення актуальності змісту вищої освіти та рівня дослідницької компетентності здобувачів вищої освіти [9]. За роки навчання майбутній педагог повинен здобути необхідні уміння пізнавальної самостійності, творчої розробки окремих проблем на основі проаналізованої літератури, аналізу результатів спостереження й експерименту, прогнозування та ін. У зв'язку з цим все більшої актуальності набуває включення в підготовку педагогічних кадрів сучасних наукових досліджень.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблему розвитку вищої освіти, заснованої на дослідженнях, розглядають М. М. Бойко, Г. Ю. Родик, А. В. Ставицький, Ж. В. Таланова та ін. Окремі аспекти організації науково-дослідної роботи у вищих навчальних закладах і формування дослідницької компетентності висвітлені в роботах сучасних учених Б. М. Андрієвського, С. М. Бабан, О. В. Білостоцької, О. В. Рудакової, А. В. Ставицького, Л. Ю. Султанової та ін. Обґрунтували особливості та закономірності формування професійної майстерності І. А. Зязюн, М. Г. Вієвська, Н. В. Кічук, І. І. Козинець, А. І. Кузьмінський, О. М. Отич, Н. В. Панченко, І. М. Періг, С. О. Сисоєва та ін.

Мета статті полягає у висвітленні головних шляхів удосконалення педагогічної майстерності викладача як однієї з умов ефективної організації науково-дослідної роботи в університеті.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що «науково-дослідницька діяльність студентів» являє собою творчий процес, включає два взаємопов'язаних елементи: навчання студентів основам дослідницької діяльності, організації та методики наукової творчості; наукові дослідження, що здійснюються студентами під керівництвом професорів і викладачів. Реалізована в комплексі науково-дослідницька діяльність студентів забезпечує вирішення таких завдань:

- формування наукового світогляду, оволодіння методологією і методами наукового дослідження;
- надання допомоги студентам у прискореному оволодінні спеціальністю, досягненні високого професіоналізму;
- розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей студентів у вирішенні практичних завдань;
- розвиток у студентів навичок самостійної науково-дослідницької діяльності, ініціативи, здатності застосовувати теоретичні знання у своїй практичній роботі;
- залучення здібних студентів до розв'язання наукових проблем, що мають суттєве значення для науки і практики;
- необхідність постійного оновлення й удосконалення своїх знань;

– розширення теоретичного кругозору і наукової ерудиції майбутнього фахівця;

– створення та розвиток наукових шкіл, творчих колективів, виховання у вищому навчальному закладі резерву вчених, дослідників, викладачів.

Українські науковці Є. С. Спіцин та І. В. Чмихало, досліджуючи проблему оптимізації науково-дослідної роботи студентів педагогічних вищих навчальних закладів ще у 80-90 рр. ХХ ст., вказували на необхідність формування вмінь майбутнього вчителя, які б сприяли інтенсифікації навчального процесу, і підкреслювали, що для вирішення цієї проблеми необхідно переглянути систему професійної підготовки студентів, яка має торкнутися всіх сторін навчально-виховного процесу [10, с. 118]. Спираючись на загальну настанову Концепції науково-дослідної роботи студентів (1986 р.) стосовно того, що з перших кроків навчання студенти повинні залучатися до дослідницької роботи, брати участь у впровадженні її результатів у виробництво та ін., ці вчені пропонували свою систему формування дослідницьких умінь і навичок, яка містила б у собі: безперервну педагогічну практику з першого по п'ятий курс в органічному поєднанні зі спецкурсами та спецпрактикумами (пропонувалося викладання на молодших курсах (I-II) навчального курсу «Основи наукових досліджень», спецсемінарів із методів науково-педагогічних досліджень, підготовки рефератів із педагогічних, суспільних і спеціальних предметів, спецпрактикумів), одержання необхідного мінімуму знань із питань проведення науково-педагогічних досліджень та ін.; виконання курсових робіт протягом трьох-чотирьох семестрів, що передбачає збір і аналіз експериментальних даних, проміжні звіти й обговорення роботи на засіданнях проблемних груп; написання дипломної роботи як підсумку всієї самостійної творчої роботи студента протягом п'яти років із обов'язковим упровадженням розробок та рекомендацій у практику навчально-виховного процесу (передбачалося перетворити курсові роботи, більшість із яких мали реферативний характер, на курсові науково-дослідні роботи) [10]. Таким чином, система науково-дослідної роботи студентів, яка була включена до

навчального плану педагогічного вищого навчального закладу, мала завершитися виконанням дослідницької дипломної роботи.

Ряд сучасних учених підкреслюють, що починати формування дослідницьких умінь потрібно вже у майбутнього абітурієнта. Так, досліджуючи процес формування готовності ліцеїста до організації та проведення науково-дослідницької діяльності, В. П. Кисільова підкреслює, що це «...складна (інтегративна) якість, що відображає здатність особистості ліцеїста під керівництвом ученого-педагога організувати власну науково-дослідницьку діяльність у процесі навчання в ліцеї і включає такі компоненти, як творчі можливості, компетентність, володіння технологією наукового дослідження» [4, с. 9].

Л. Ю. Султанова визначає формування готовності студентів до науково-дослідної діяльності як «процес створення необхідного досвіду, майстерності та мотиваційних детермінант, які надають можливості здійснювати цю діяльність найбільш ефективно», а готовність студентів психолого-педагогічних факультетів до науково-дослідної діяльності як «складне динамічне особистісне утворення, що виражається сукупністю складових психіки, які безпосередньо впливають на процес науково-дослідної діяльності; якісну характеристику студентів, що виявляється в практичному умінні здійснювати наукове дослідження на основі здобутих теоретичних знань про сутність науково-дослідної діяльності» [11, с. 8], і виділяє три її компоненти:

– мотиваційний – потреби, як джерела активності особистості, мотиви як причину вибору спрямованості діяльності, емоції, прагнення, бажання й настанови як регулятори динаміки діяльності;

– когнітивний – наявність теоретичних знань із фахових (психолого-педагогічних) дисциплін, знань про особливості науково-дослідної діяльності студентів, знань із організації науково-дослідної діяльності студентів психолого-педагогічних факультетів;

– операційний – наявність гностичних, проектувальних та організаційних умінь [11, с. 9].

З аналізу видно, що формування готовності студентів до науково-дослідної діяльності – це складний педагогічний процес,

який вимагає застосування комплексу методологічних підходів. По суті, вся діяльність викладача складається з розв'язання проблем різноманітного ступеня складності, тому для впровадження власного дослідження в освітній процес підготовки будь-якого фахівця необхідно вносити елементи педагогічної творчості, використовувати нові засоби дії або відомі прийоми по-новому. Однак, це відбувається за умови, якщо викладач підготовлений до вирішення нестандартної ситуації, і в нього сформовані вміння переносити засвоєні прийоми в нові умови та відповідно застосовувати їх. Якщо у досвідчених викладачів накопичені свої прийоми вирішення проблемних ситуацій, у тому числі й на основі «спроб і помилок», то молоді вчителі та студенти-практиканти, як показують проведені нами спостереження, ще недостатньо володіють вміннями спонтанно знаходити рішення в навчально-педагогічних ситуаціях, які виникають. Безумовно, універсальним і ефективним засобом імпровізованого вирішення будь-якого складного завдання є, на наш погляд, формування педагогічної майстерності майбутнього викладача, оскільки остання може охоплювати і майстерність в управлінні й організації освітнього процесу, і майстерність безпосередньо у викладанні.

Сучасні дослідники вважають, що вдосконалення професійної майстерності викладача вищої школи відбувається в межах системного підходу, основними структурними і функціональними компонентами її формування є проєктувальний, гностичний, конструктивний, комунікативний і організаційний. Ще Н. В. Кузьміна у своїй праці «Здібності, обдарованість, талант учителя» (1985 р.) включила ці компоненти діяльності у структуру педагогічних умінь і вказувала на неможливість досягнення позитивних результатів у разі несформованості одного з них [6].

Під *проєктувальним* ученими розуміється компонент, який містить процес цілетворення. Його розглядають у двох аспектах: діагностика цілетворення та об'єктивний контроль якості засвоєного студентом змісту навчального матеріалу й розвиток особистості в цілому. Педагогічну мету розглядають як зміни, які прогнозує викладач стосовно студента. Засвоєння студентом

змісту навчального матеріалу відбувається за усіма пізнавальними рівнями: знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез і оцінка. Головним завданням викладача на цьому етапі є постановка діагностичних цілей навчання, яка припускає об'єктивний і однозначний контроль ступеня досягнення цілі, способів їх виявлення, виміру й оцінення. Якщо мета сформульована діагностично (тобто її досягнення можна надійно перевірити), тоді весь процес навчання може орієнтуватися на її ознаки як на еталон. Результат, досягнутий студентами в процесі навчання на кожному з його етапів, порівнюють з еталонними ознаками поставленої мети. Діагностичність цілей стає можливою, коли вихідні поняття, які використовують, задовольняють такі вимоги: а) вони точно визначені, тобто настільки точно описані їхні ознаки, що поняття завжди співвідносяться з його об'єктивним проявом; б) прояви і факти, які позначаються поняттям, мають категорію міри, тобто їхня величина піддається вимірюванню; в) результати вимірювання можуть бути співвіднесені з відповідною шкалою, тобто їх належно оцінюють. Якщо вимоги діагностичності цілей не виконано, то елемент «цілі» не може стати системоутворювальним для вдосконалення педагогічного процесу. Завдяки постановці діагностичних цілей викладач здійснює безупинний контроль ступеня досягнення студентом намічених цілей, що супроводжується відповідною корекцією процесу навчання. Дуже часто цілі, задекларовані навчальними програмами, суттєво відрізняються від реальних життєвих орієнтирів студентів, що породжують суперечність між бажаним (очікуваним) і реальним у навчанні. Щоб їх попередити, необхідно з самого початку вивчення курсу, розділу, теми вводити студентів у процедуру освітнього цілетворення. Діагностику студентських цілей проводять за допомогою анкетування, де кожному пропонують перелік цілей, у якому він відмічає найголовніші на його думку. Аналіз відповідей анкети дає змогу викладачеві визначити освітній рівень студентів, мотиви навчання, індивідуальні нахили. Завдяки цьому викладач формулює пріоритетні цілі навчання, які групує за обраними напрямками: особистісні цілі, креативні, когнітивні, методологічні, предметні, організаційно-діяльнісні.

Гностичний компонент удосконалення професійної майстерності пов'язаний із сферою знань викладача. Йдеться не лише про знання предмета, який він викладає, але й уміння працювати зі змістом навчального матеріалу, як поєднуються ці знання зі змістом інших предметів, які вивчає студент, щоб забезпечити системний підхід у навчанні. Він також передбачає вдосконалення вмінь виявляти реальні можливості студентів, розвивати їхню мотиваційну сферу.

Конструктивний компонент відображає особливості конструювання педагогом власної діяльності та діяльності студентів відповідно до найближчих цілей навчання.

Комунікативний компонент характеризує специфіку взаємодії викладача зі студентом задля досягнення дидактичної мети. Тут на допомогу приходять знання та вміння з педагогічної техніки, яка є основною складовою педагогічної майстерності, налагодження емоційного та ділового контакту зі студентом, емоційне налаштування на майбутню взаємодію. Важливими є прийоми, які забезпечують ефективність взаємодії: вміння виявити інтерес до студента, зрозуміти його позицію під час спілкування, володіти засобами невербальної комунікації, вираження толерантного ставлення до всіх учасників навчального процесу.

Організаційний компонент забезпечує самореалізацію та саморозвиток кожного учасника навчального процесу [1, с. 219-221].

У структуру педагогічної майстерності вчені М. Г. Вієвська, Н. В. Майєр, Л. Ю. Симоненко, Л. В. Ткаченко, П. М. Щербань та ін. включають методичну майстерність, оскільки саме вона регламентує дії викладача в конкретних ситуаціях, таких як:

- недостатня кількість годин, передбачених програмою для проведення занять;
- різноманітність конкретних умов навчання, які важко передбачити;
- відсутність рекомендацій для формування творчих здібностей і методичної творчості на заняттях із предмета спеціалізації та ін.

Ми переконані, що у формуванні педагогічної майстерності важливе значення має вивчення, аналіз і впровадження передово-

го педагогічного досвіду кращих учителів і викладачів. Загально-відомо, що студенти, молоді вчителі, наслідуючи досвід, спостереігаючи та вивчаючи конкретні прийоми, методи та техніку викладання, поступово формують у себе креативність, творче мислення, здатність до самовдосконалення. Значний внесок у цьому напрямку зробили Ю. К. Бабанський, В. В. Краєвський, Б. Т. Лихачов, В. Ф. Паламарчук, М. Д. Ярмаченко та ін. У своїх працях учені, розцінюючи передовий педагогічний досвід як джерело і стимулятор пошуку й упровадження нового та інноваційного в педагогіці, базуються на ідеях К. Д. Ушинського, А. С. Макаренка, В. О. Сухомлинського.

Передовий педагогічний досвід, тісно пов'язаний із прогресивними ідеями світової педагогічної практики, є найбільш надійною формою впровадження інноваційних ідей і технологій у практику школи, у тому числі й вищої. У зв'язку з цим академік Б. Т. Лихачов стверджував, що «...студентів слід орієнтувати на те, що передовий педагогічний досвід повинен бути вивчений як цілісна система творчого підходу до використання законів і принципів у педагогічному процесі. Разом із тим передовий досвід може вивчатись і як частина системи навчально-виховної роботи, наприклад: вивчення ефективних форм виховної роботи або методів навчання. При цьому слід вказати, що ці форми і методи мають вивчатись не ізольовано. У кінцевому результаті потрібно буде визначити їх місце й ефективність у загальному педагогічному процесі» [7, с. 6].

Як джерело розвитку професійно-педагогічної спрямованості особистості і як систему ідей, концепцій, оригінальних технологій розглядає передовий педагогічний досвід І. О. Ковальова. Ідеї вченої були покладені в основу створення методики формування професійної майстерності майбутнього вчителя за допомогою передового педагогічного досвіду (1997 р.) [5, с. 19].

Цілком поділяючи міркування спеціалістів щодо передового педагогічного досвіду, ми хотіли б підкреслити, що, незважаючи на важливість використання передового досвіду у процесі підготовки вчителів, ми, на жаль, не знайшли за останні роки серед адресованих студентам книг, публікацій, які б висвітлювали досвід провідних учителів шкіл, гімназій та викладачів вищих

навчальних закладів, схожих на антологію передового досвіду педагогів-новаторів «Педагогический поиск», яка була видана у 1988 р. у видавництві «Педагогіка» [8].

Досліджуючи досвід роботи вищої школи, особливу увагу ми приділяємо організації освітнього процесу, аналізу практики підготовки студентів-філологів і виробленню в них професійних компетентностей засобами інтерактивних педагогічних технологій. Організація творчої діяльності студентів, спрямованої на спільний пошук правильних варіантів рішення навчальних завдань шляхом включення їх у групові та колективні форми роботи, використання інтерактивних методів навчання (навчально-педагогічні ігри, тренінги, «мозковий штурм» та ін.) є однією з найважливіших умов формування позитивних мотивів навчання, наукового пошуку, майбутньої професійної діяльності тощо.

Висновки. Таким чином, на сучасному етапі розвитку вищої педагогічної освіти особливе значення має аналіз і переосмислення систем підготовки професійних педагогічних кадрів, які склалися в Україні. Такий аналіз, безумовно, дозволяє зберегти все цінне з багатолітньої практики викладання професійних психолого-педагогічних дисциплін у нашій країні та збагатити її тими цінними досягненнями, які формуються в методиці вищої школи під впливом нових освітніх процесів. Для успішного функціонування у вищому навчальному закладі викладачу необхідні уміння швидко орієнтуватися і переключати увагу, оцінювати ситуацію з різних сторін, користуватися набором прийомів і методів впливу, вдало використовувати елементи педагогічної техніки, сприймати явища і процеси дійсності так, щоб вони відповідали їх реальному стану, аналізувати співвідношення «мета – засіб – результат» залежно від вибору ситуації, створювати творчу атмосферу, бути лідером, долати мовний бар'єр, бути оратором і організатором, режисером-постановником, актором, грати з аудиторією. Все це можливо за реалізації умов ефективного формування педагогічної майстерності, адже будь-яка сучасна технологія в руках викладача з різним рівнем майстерності буде давати різний результат.

Проведений нами аналіз показує, що подальшого дослідження потребують питання суті і структури готовності викладача до науково-дослідної діяльності, недостатньо окреслені умови для формування готовності студентів до науково-дослідної діяльності та впровадження наукових досліджень в освітній процес вищих навчальних закладів України.

Список використаної літератури

1. Бойко М. Удосконалення професійної майстерності викладача вищої школи в контексті вимог Болонського процесу / Бойко М. // Вісник Львів. ун-ту. Серія педагогіка. – 2009. – Вип. 25. – Ч. 3. – С. 218–223.
2. Вища освіта України. – К., 2013. – №3 (додаток 2). – Тематичний випуск «Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу». – 256 с.
3. Вієвська М. Г. Реалізація викладання на основі досліджень як вимога методичної компетентності викладача вищого навчального закладу / М. Г. Вієвська // Вища освіта України: Теоретичний та науково-методичний часопис. – №3. – Додаток 1: Інтеграція вищої освіти і науки. – К., 2015. – С. 45-52.
4. Кисільова В. П. Формування творчої особистості учня профільного ліцею у процесі навчання : автореф... дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Валентина Петрівна Кисільова ; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2001. – 22 с.
5. Ковальова І. О. Використання передового педагогічного досвіду в процесі формування професійної майстерності майбутніх педагогів : автореф. дис.... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Ковальова Ірина Олександрівна ; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 1997. – 23 с.
6. Кузьміна Н. В. Способности, одарённость, талант учителя / Н. В. Кузьмина. – Л. : Знание, 1985. – 32 с.
7. Лихачёв Б. Т. Воспитательные аспекты обучения : учеб. пособие по спецкурсу [для студентов пед. ин-тов]. – М. : Просвещение, 1982. – 192 с.
8. Педагогический поиск / сост. И. Н. Баженова. – М. : Педагогика, 1988. – 544 с.
9. Проект Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [search.ligazakon.ua / l_doc2.nsf/link1/NT1109.html](http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT1109.html).
10. Спіцин Є. С. Шляхи оптимізації організації науково-дослідної роботи студентів педвузу / Є. С. Спіцин, І. В. Чмихало // Психолого-педагогічна підготовка вчителя іноземної мови в умовах перебудови школи : зб. наук. праць / [за заг. ред. М. Б. Євтуха]. – К. : КДППМ, 1990. – С. 117-125.

11. Султанова Л. Ю. Формування готовності студентів психолого-педагогічних факультетів до науково-дослідної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Лейла Юріївна Султанова ; Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України. – К, 2007. – 22 с.
12. Щербань П. М. Прикладна педагогіка : [навч.-метод. посібн.] / П. М. Щербань. – К. : Вища школа, 2002. – 215 с.

Наталья Дивинская

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ МАСТЕРСТВО ПРЕПОДАВАТЕЛЯ КАК УСЛОВИЕ ЭФФЕКТИВНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТЫ В УНИВЕРСИТЕТЕ

В статье подчёркивается роль научно-исследовательской деятельности студентов как фактор современного образования и определяется её положительное влияние на весь учебный процесс, представлен соответствующий педагогический опыт. На основе анализа научно-педагогической, методической литературы и существующего педагогического опыта организации научно-исследовательской работы студентов в университетах Украины определены сущность и содержание понятия «готовность студентов к научно-исследовательской работе», систематизированы её компоненты и условия формирования, рассмотрено явление педагогического мастерства преподавателя высшей школы, его особенности и структура.

Ключевые слова: *научно-исследовательская работа, исследовательские умения, готовность студентов к научно-исследовательской работе, педагогическое мастерство преподавателя, методическое мастерство преподавателя, передовой педагогический опыт.*

Natalia Divinska

PEDAGOGICAL TRADE AS A MAEN OF EFFECTIVE REALIZATION OF TEACHING ON BASIS OF RESEARCHES

Role of the research students' activities of as a factor of modernization of contemporary education is stressed in the article, and its positive impact on the whole educational process was defined, and the educational experience was highlighted.

Based on the analysis of scientific, pedagogical and methodological literature and current educational experience of organization of students' research work in the universities of Ukraine, the nature and content of the concept of the students' readiness to research work are stated. Also the components and conditions of their formation were systematized, the phenomenon of pedagogical skills of higher school teachers', its characteristics and structure were observed.

It's proved that at the current state of higher teacher' education development is to be analyzed and modified while professional training systems of teaching staff in Ukraine. Such an analysis, of course, allows preserving all of the valuable long-term teaching practice of professional psycho-pedagogical disciplines teaching in our

country and enriches its valuable achievements the methods of high school, which were influenced by new educational trends.

For successful operation in higher teacher education institution the lecturer is required to navigate quickly and switch attention, to assess the situation from different sides, using a set of techniques and methods of influence, using the educational equipment effectively, perceive phenomena and processes of reality to be able to respond to the real situation, analyze ratio "goal - means - results" due to the situation chosen, to form a creative atmosphere, to be a leader, to overcome the language barrier, to be a speaker and organizer, a director-producer, an actor, to play with the audience. All this is possible due to realization of conditions of effective pedagogical skills formation, because any modern technology in the hands of a lecturer with different pedagogical skill levels will produce a different result.

Analysis conducted, it shows that further studies requires the elaboration of the questions of the essence and structure of teacher's readiness to research activity, conditions for the formation of readiness of students to research activities and implementation of research in the educational process of higher educational institutions of Ukraine.

Keywords: students 'research activity, research skills, readiness to scientific research, pedagogical skills of the lecturer, methodological skills of the teacher, components of pedagogical skills, advanced pedagogical experience.

References

1. Bojko, M. (2009). *Udoskonalennya profesijnoyi majsternosti vy`kladacha vy`shhoji shkoly` v konteksti vy`mog Bolons`kogo procesu* [An improvement of professional trade of teacher of higher school in the context of requirements of Bologna process]. In: *Visnyk L`viv. un-tu. Seriya pedagogika* [Announcer of the Lviv university. Series are pedagogics.], 25, ch. 3, pp. 218–223. From: http://www.lnu.edu.ua/Pedagogika/periodic/visnyk/25_3/26_boiko.pdf. (in Ukrainian).
2. *Vy`shha osvita Ukrayiny* (2013) [Higher education of Ukraine], In: *Tematy`chnyj vy`pusk «Yevropejs`ka integraciya vy`shhoji osvity` Ukrayiny` v konteksti Bolons`kogo procesu»* [A thematic issue is «European integration of higher education of Ukraine in the context of Bologna process»], Vol. 3, Kiev, 256 p. (in Ukrainian).
3. Viyevs`ka, M. G. (2015). *Realizaciya vy`kladannya na osnovi doslidzhen` yak vy`moga metody`chnoyi kompetentnosti vy`kladacha vy`shhogo navchal`nogo zakladu* [Realization of teaching on the research basis as a requirement of methodical competence of teacher of higher educational establishment]. In: *Vy`shha osvita Ukrayiny. Dodatok 1: Integraciya vy`shhoji osvity` i nauky* [Higher education of Ukraine. Addition 1: Integration of higher education and science.], Kiev, pp. 45-52 (in Ukrainian).
4. Ky`sil`ova, V. P. (2001). *Formuvannya tvorchoyi osoby`stosti uchnya profil`nogo liceyu u procesi navchannya : avtoref. diss. kand. ped. nauk* [Forming of creative personality of student of profile lyceum is while education. Synopsis doctoral thesis], Kiev, 22 p. (in Ukrainian).

5. Koval'ova, I. O. (1997). *Vy`kory`stannya peredovogo pedagogichnogo dosvidu v procesi formuvannya profesijnoyi majsternosti majbutnix pedagogiv : avtoref. diss. kand. ped. nauk* [The use of front-rank pedagogical experience in the process of forming of future teachers' professional trade. Synopsis doctoral thesis], Kharkiv, 23 p. (in Ukrainian).
6. Kuz'mina, N. V. (1985). *Sposobnosti, odarjonnost', talant uchitelja* [Capabilities, gift, talent of teacher], Leningrad, Znanie, 32 p. (in Russian).
7. Lihachjov, B. T. (1982). *Vospitatel'nye aspekty obuchenija* [Educational aspects of teaching], Moscow, Pedagogika, 192 p. (in Russian).
8. *Pedagogicheskij poisk* (1988) [I. N. Bazhenova (compiler) Pedagogical search], Moscow, Pedagogika, 544 p. (in Russian).
9. *Proekt Strategiyi reformuvannya vy`shhoyi osvity` v Ukrayini do 2020 roku* [Project of Strategy of reformation of higher education in Ukraine to 2020 year]. From: [search.ligazakon.ua / 1_doc2.nsf/ link1/NT1109.html/](http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/NT1109.html/). (in Ukrainian).
10. Sultanova, L. Yu. (2007) *Formuvannya gotovnosti studentiv psy`xologo-pedagogichny`x fakul`tetiv do naukovno-doslidnoyi diyal`nosti: avtoref. diss. kand. ped. nauk* [Forming of readiness of students of psychology-pedagogicy faculties to research activity. Synopsis doctoral thesis], Kiev, 22 p. (in Ukrainian).
11. *Shlyaxy opty`mizaciyi organizaciyi naukovno-doslidnoyi roboty` studentiv pedvuzu* (1990) [Ways of optimization of organization of research work of students of higher pedagogical educational establishment]. In: *Psy`xologo-pedagogichna pidgotovka vchy`telya inozemnoyi movy` v umovax perebudovy` shkoly`* [M. B. Yevtukh (Eds.). Psychology-pedagogy education of teacher of foreign language in the conditions of modernization of school], Kiev, pp. 117-125 (in Ukrainian).
12. Shherban, P. M. (2002). *Pry`kladna pedagogika* [Applied pedagogics], Kiev, Vy`shha shkola, 215 p. (in Ukrainian).

Одержано 16.11.2015 р.